

2ο μετασυμπόσιο της εψσε - *ipso p. marty*

15 Νοεμβρίου 2014

Συζήτηση του κειμένου του Σάββα Σαββόπουλου,

“Ασθένεια κατά κρίσεις και ασθένεια στο πλαίσιο προϊούσας αποδιοργάνωσης”.

Κάποιες υποθέσεις για την μεταβιβαστική - αντιμεταβιβαστική πορεία και τις επιπτώσεις της στην ψυχική εξέλιξη.

Μαρία Χατζηανδρέου

Καταρχήν, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Σ. Σαββόπουλο γι' αυτό το πλούσιο και πυκνό κλινικά, θεωρητικά και ψυχικά υλικό που μας έχει καταθέσει με τόση ειλικρίνεια και γενναιοδωρία. Θα προσπαθήσω να σκεφθώ, διατρέχοντας αναγκαστικά συμπυκνωμένα όλο αυτό το υλικό, το τι σηματοδοτεί το ψυχικό πέρασμα αυτής της ασθενούς από την ασθένεια κατά κρίσεις στην ασθένεια στο πλαίσιο προϊούσας αποδιοργάνωσης, με επικέντρωση στην πορεία της μεταβίβασης και υποθέσεις για την αντιμεταβίβαση.

Ο Σ. Σαββόπουλος μας δίνει αρχικά το περίγραμμα της συνάντησης και την αρχή της θεραπευτικής περιπέτειας με την Α. Μας λέει δηλαδή ότι όταν πρωτοσυναντά την τριανταπεντάχρονη Α διαπιστώνει ότι πρόκειται για ένα αγοροκόριτσο με 'αμεταβόλιση ένταση' και βλέμμα που αγκιστρώνεται πάνω του αναζητώντας ένα ανακλιτικό αντικείμενο. Πολύ σύντομα ο αναλυτής θα διακρίνει στην ασθενή του την απουσία της 'ενδοβολής της πλαισιώνουσας μητέρας' και την ύπαρξη ένα 'πρώιμου εγώ' ανεπαρκώς ανεπτυγμένου λόγω του τραυματικού παράγοντα και 'ενορμητικότητα που δεν έχει φθάσει στην οιδιπόδεια ωρίμανση'. Το αγοροκόριτσο έχοντας επενδύσει στην επαγγελματική σταδιοδρομία και στην οικονομική ανεξαρτησία διατηρεί μια αίσθηση ψυχικής αυτονόμησης από το αντικείμενο, που όμως δεν είναι σαφώς διαφοροποιημένο. Ούτως η άλλως, η περίπτωση θα θεωρηθεί εξ αρχής μεταίχμεια οργάνωση με, κατά Green, 'ανεπάρκειες του εγώ, κατά περιόδους επικράτηση της ενόρμησης της καταστροφικότητας, τάση για περάσματα στην πράξη και κυρίως ναρκοθετημένες ναρκισσιστικές βάσεις.' Δηλαδή ο αναλυτής γνωρίζει θεωρητικά αλλά κυρίως αισθάνεται κλινικά την ψυχική ευθραυστότητα της Α κι αυτή η παραδοχή ίσως συμβάλλει αποφασιστικά στην αντιμεταβιβαστική του συναίνεση στο ανακλιτικό

γάντζωμα της Α και στην δημιουργία μιας συμβιωτικής θεραπευτικής σχέσης, με 'ατμόσφαιρα πρωτογενούς ομοφυλοφιλίας και μιας υπερεξιδανίκευσης του αναλυτή' που σαφώς δεν είναι νευρωτικής τάξης. Ενδεχομένως την αρχική εξιδανίκευση της θεραπείας ο αναλυτής την θεωρεί και αναγκαία προκειμένου η Α να δημιουργήσει την σχέση με ένα ανακλιτικό αντικείμενο που τόσο φαίνεται να της έχει λείψει. Σκέπτομαι ότι αυτή η αναλυτική αναμονή επιβεβαιώνεται όταν σταδιακά η Α αποκτά καλή διάθεση, υποχωρούν τα περάσματα στην πράξη, μαλακώνουν οι σαδομαζοχιστικές της σχέσεις ενώ από τον τρίτο χρόνο της θεραπείας εξαφανίζονται οι σωματοποιήσεις (κεφαλαλγίες και επιχείλιος έρπης), οι οποίες πάντα υπήρχαν στις φάσεις της ψυχικής ασυνέχειας. Ο αναλυτής αναρωτιέται γι' αυτήν την βελτίωση ενώ παράλληλα διαπιστώνει ότι η εξιδανίκευση της Α προς το πρόσωπό του είναι υπέρμετρη. Όμως αυτή η υπερεξιδανίκευση εμποδίζει την οποιαδήποτε έκδηλη έκφραση αρνητικής μεταβίβασης. Έτσι, νομίζω ότι τα θετικά γεγονότα στη ζωή της Α δεν μπορούν να θεωρηθούν ενδείξεις ότι έχει χτιστεί ένας ισχυρός νευρωτικός ψυχικός ιστός, παρά την βραδεία ενίσχυση της ψυχοποίησης και την καλύτερη αναπαραστατική λειτουργία που επισημαίνει ο Σ. Σαββόπουλος. Η επιμένουσα συμβιωτική μεταβίβαση δεν επιτρέπει την διαφοροποίηση του αντικειμένου. Έτσι, δεν έχουμε και ταυτίσεις με τον αναλυτή δομικές για τον ψυχισμό. Η φυγή προς την υγεία είναι νομίζω ένα επακόλουθο αυτής της κατάστασης που δεν θα επιτρέψει να διευθετηθούν επαρκέστερα η λειτουργία της προβολής και η μαζοχιστική λειτουργία, όπως επίσης επισημαίνει ο Σ. Σαββόπουλος. Η διαδικασία της προβολής δεν ολοκληρώνεται στην Α και συνεπώς δεν μπορεί να αποβάλει-φτύσει αυτό που βιώνει ως εχθρικό εντός της. Από την άλλη ο αναλυτής ανησυχεί ότι η συνειδητοποίηση της ετερότητας του θα βιωθεί τραυματικά από την Α, λόγω των πρώιμων τραυματικών γονεϊκών ελλειμμάτων. Εδώ, θα κάνω την υπόθεση ότι η εγκατάλειψη της επιτυχημένης ιδιωτικής καριέρας και η επιδίωξη της πρόσληψης στο Δημόσιο σε καλλιτεχνική υπηρεσία συνιστά μια παράλληλη μεταβίβαση και είναι, σε συμμετρία με την πρωτογενή ομοφυλοφιλία που εγκαθιστά με τον αναλυτή, η καταφυγή στην αγκαλιά του υπεργονέα 'Δημόσιο' σε μια προσπάθεια ανάκτησης του ελλείποντος παιχνιδιού, παρουσία της μητέρας. Θεωρώ λοιπόν ότι η ατελής διαφοροποίηση του εαυτού από τον άλλον είναι η προϋπόθεση για την αδυναμία επαρκούς προβολής και αποβολής του κακού αντικειμένου, το οποίο παραμένει εντός και δηλητηριάζει.

Εάν το δούμε από αυτήν την σκοπιά, ίσως είναι πιο εύκολο να κατανοήσουμε το γιατί η βελτίωση στην ζωή της Α ανατρέπεται άρδην, μόλις αρχίσουν οι απώλειες. Η Α χάνει την αυταπάτη της αγκαλιάς του Δημοσίου και του δημιουργικού παιχνιδιού που τόσο της

έχει λείψει παρουσία της μητέρας και χάνει και τον πατέρα, που μέσα από την αρρώστια του και την αδυναμία του μόλις είχε αρχίσει να τον βρίσκει. Η θέση του τρίτου που ήταν ανεπαρκής, συρρικνώνεται ακόμη περισσότερο όταν ευνουχίζοντας τον σύντροφό της και παίρνοντάς του το σπέρμα θέλει να κάνει ένα παιδί για την μητέρα και την μητέρα-αναλυτή. Εδώ η απουσία του τρίτου σε συνδυασμό με την προβληματική ανεπάρκεια είναι καθοριστική για το πόσο καταστροφικά βιώνεται το έμβρυο και η μητρική λειτουργία εντός της. Νομίζω ότι τουλάχιστον κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης, που αποτελεί την φάση κλιμάκωσης του τραυματικού, ακόμη και η διχοτόμηση λειτουργεί ανεπαρκώς. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν μπορεί να επενδύσει πρωκτικά το έμβρυο και να το συγκρατήσει ως δικό της περιεχόμενο. Εξ αρχής το παιδί της μητέρας φέρει την αύρα του αφανισμού. Είναι η τιμωρία για την αιμομικτική σχέση με την μητέρα, είναι η τιμωρία για τον αποκλεισμό του πατέρα που τώρα φαίνεται να είναι οριστικός και αμετάκλητος; Ίσως, όμως είναι, τώρα που ο τρίτος απουσιάζει ολοσχερώς και ο κίνδυνος αφανισμού που πρέπει να κινητοποιεί το ασφυκτικό πλησίασμα με τη μητέρα, που έτσι κι αλλιώς είναι πολύ αμφιθυμικά επενδεδυμένα. Η μητέρα βιώνεται πολύ εχθρικά και για έναν ακόμη λόγο: Την πιέζει, την εξωθεί θα έλεγα για ένα παιδί τώρα που η ίδια δεν έχει άντρα. Ίσως αυτό ερμηνεύεται από την Α ως : 'Για άλλη μια φορά δεν θέλει εμένα αλλά θέλει ένα παιδί από εμένα, βάζει και πάλι κάποιον ανάμεσά μας.' Η βιαιότητα των συναισθημάτων προς την πεθερά και την κουνιάδα δείχνει καθαρά την ένταση της εσωτερικής καταστροφικότητας αλλά και την ανεπάρκεια της μετάθεσης των συναισθημάτων για το μητρικό μορφοείδωλο από την μητέρα στην πεθερά. Μια υπόθεση είναι ότι ο αναλυτής δυσκολεύεται να μπει στον ρόλο του τρίτου και έτσι παραμένει στη θέση της φαλλικής μητέρας, για να μην νιώσει η Α, τώρα που πολεμά με τόσους εχθρούς εγκαταλειμμένη και προδομένη. Μήπως όμως και ο αναλυτής αντιμεταβιβαστικά φοβάται ότι αυτό το αγοροκόριτσο με τον κοινωνικό δυναμισμό και την φαλλική συμπεριφορά θα τον ευνουχίσει αν τολμήσει να πάρει την θέση του πατέρα-άνδρα; Ας μην ξεχνάμε ότι η Α καταφέρνει και κάνει σχέση με τον πατέρα μόνο όταν αυτός είναι άρρωστος και έχει την ανάγκη της, δηλαδή είναι γι' αυτήν ευνουχισμένος, ίσως γιατί τότε μειώνεται η δική της αιμομικτική έλξη γι' αυτόν.

Κάνοντας μια παρένθεση θέλω να θυμίσω τα περί concordant (ομόλογης) και complementary (συμπληρωματικής) countertransference (αντιμεταβίβασης) του H. Racker¹. Η πρόθεση να καταλάβουμε, μας λέει ο Racker, δημιουργεί μια ορισμένη

1 Racker, H. (1968). *Transference and Countertransference*. London & New York : Karnac, ch. 6: The meanings and Uses of Countertransference.

προδιάθεση, μια προδιάθεση να ταυτιστεί (ο αναλυτής) με τον ασθενή και αυτό είναι η βάση της κατανόησης. Ο αναλυτής επιτυγχάνει αυτόν τον στόχο, ταυτίζοντας κάθε κομμάτι της προσωπικότητάς του με το αντίστοιχο ψυχολογικό κομμάτι του ασθενή του – το *id* του με το *id* του ασθενή, το *εγώ* του με το *εγώ* του ασθενή, το *υπερεγώ* του με το *υπερεγώ* του ασθενή, αποδεχόμενος αυτές τις ταυτίσεις συνειδητά. Αυτές τις ταυτίσεις ο Racker τις ονομάζει ομόλογες και αυτό τον τύπο αντιμεταβίβασης ομόλογη αντιμεταβίβαση. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν οι λεγόμενες συμπληρωματικές ταυτίσεις κατά τις οποίες το *εγώ* του αναλυτή ταυτίζεται με τα εσωτερικά αντικείμενα του ασθενή και αυτόν τον τύπο αντιμεταβίβασης κατ' αναλογία ο Racker τον ονομάζει συμπληρωματική αντιμεταβίβαση. Οι συμπληρωματικές ταυτίσεις προκύπτουν από το γεγονός ότι ο ασθενής μεταχειρίζεται τον αναλυτή ως ένα εσωτερικό αντικείμενο και ως συνέπεια αυτού ο αναλυτής αισθάνεται ως τέτοιο, δηλαδή ταυτίζεται με αυτό το αντικείμενο. Οι συμπληρωματικές ταυτίσεις συνδέονται στενά με την μοίρα των ομόλογων ταυτίσεων: στον βαθμό που ο αναλυτής υπολείπεται στις ομόλογες ταυτίσεις και τις απορρίπτει, ισχυροποιούνται κάποιες συμπληρωματικές ταυτίσεις. Θα κλείσω αυτή την παρένθεση με την επισήμανση του Racker, στην οποία αφιερώνει πολλές σελίδες και πολλά παραδείγματα, ότι και τα δύο είδη αντιμεταβίβασης είναι απαραίτητα στην θεραπεία και εναλλασσόμενα, ευρισκόμενα σε μια ταλάντωση μεταξύ τους. Απόρροια της ομόλογης ταύτισης είναι η εμπραθητική ικανότητα του αναλυτή (ενσυναισθησία), χωρίς την οποία καμιά θεραπεία δεν μπορεί να υπάρξει και απόρροια της συμπληρωματικής ταύτισης είναι να μπει ο αναλυτής στο θέατρο των αντικειμενότροπων σχέσεων του ασθενή και να βιώσει μέσω των δημιουργούμενων στον ίδιο συναισθημάτων την εκδίπλωση μέσα στις αντικειμενότροπες σχέσεις των δύο τάξεων ενορμήσεων: της ενόρμησης της σεξουαλικότητας και της ενόρμησης της καταστροφικότητας. Εδώ θα ήθελα να προσθέσω την κλινική διαπίστωση ότι οι ασθενείς του μεταίχμιου φάσματος μας εξωθούν στο να μένουμε μέσα στην ανάλυση στην μία αντιμεταβιβαστική θέση.

Στην περίπτωση της Α, η αντιτραυματική χρήση της ενόρμησης θανάτου από την ασθενή, η επικράτηση των ενορμήσεων αυτοσυντήρησης έναντι των ερωτικών ενορμήσεων την οδηγούν εξ αρχής στην απόπειρα εγκατάστασης μιας εξιδανικευμένης συμβιωτικής σχέσης με τον αναλυτή και στην μετάθεση ή στην πλήρη καταστολή αρνητικών μεταβιβαστικών κινήσεων. Και ο αναλυτής φαίνεται να παραμένει αντιμεταβιβαστικά, σχεδόν αποκλειστικά σ' αυτή την μακρά θεραπευτική πορεία, στην θέση της ομόλογης ταύτισης και αντιμεταβίβασης. Ίσως όμως η σταθερή παραμονή σ'

αυτήν την αντιμεταβιβαστική θέση δεν του επιτρέπει να αναγνωρίσει την ένταση της εσωτερικής καταστροφικότητας αλλά και της σεξουαλικότητας, γιατί λόγω έλλειψης συμπληρωματικών ταυτίσεων δεν μπαίνει στην θέση των εσωτερικών αντικειμένων της A, με αποτέλεσμα νομίζω να μην αξιοποιείται το ενεργειακό δυναμικό και να μην επισυμβαίνει στην αναλυτική σκηνή μια ανασύνθεση των εννοήσεων. Έτσι, η A καταφεύγει στην αντιτραυματική αδιατάρακτη συμβιωτική σχέση με τον αναλυτή, προαναγγέλλοντας με αυτόν τον τρόπο ένα εννομητικό πάγωμα.

Όταν έρχεται η 'λαίλαπα αντιληπτικών ερεθισμάτων και διεγέρσεων που προκύπτουν μέσα από τις απώλειες', βρίσκει την A με έλλειμμα αντικειμενοποιούσας λειτουργίας και με λιβιδινική αφυδάτωση. Η χρηστική ζωή με 'την κενή συναισθημάτων έντονη δραστηριότητα στα κοινωνικά μέσα δικτύωσης' δεν μπορεί να αναχαιτίσει την λαίλαπα και οι αντιτραυματικές αντιστάσεις κάμπτονται. Είναι αλήθεια ότι γίνονται κινήσεις αναπλήρωσης: ο γάμος, η απόκτηση παιδιού μπορούν να θεωρηθούν ως τέτοιες. Όμως οι λιβιδινικές επενδύσεις, η επιθυμία και η ευχαρίστηση απουσιάζουν. Όλα γίνονται σπασμωδικά και μηχανιστικά, όπως όταν κάποιος από κάπου ψάχνει να αρπαχτεί για να επιβιώσει. Βρισκόμαστε στην επικράτεια του τραύματος και τόσο ο σύζυγος όσο και το έμβryo που κυοφορεί βιώνονται εχθρικά. Και με τον σύζυγο μπορεί να αμυνθεί μέσω της αποβολής. Με το έμβryo όμως νιώθει παγιδευμένη: αν το χάσει θα χάσει την θανατερή ευδαιμονία της μητρικής αγκαλιάς. Η λύση της είναι η μη λύση: να παραμείνει με μια μάζα εντός της που ασυνείδητα λειτουργεί, εφόσον δεν μπορεί να μορφοποιηθεί και να δεχτεί θετικές προβολές, ως ραδιενεργός μάζα, καταστρέφοντας τις κοιλότητές της. Αν, όπως λέει ο Σ. Σαββόπουλος, αυτές οι κοιλότητες δεν είχαν ανοίξει ούτε φαντασιωτικά για να δεχθεί το πέος ενός ετερόφυλου αντικειμένου και να συλλάβει ένα άλλο ον, πως να μπορέσει να σχηματίσει την εικόνα της ζωής, μόνο αντίδοτο στη καταστροφή, μέσα της; Νομίζω ότι στο αδιαμόρφωτο αναπαραστατικά έμβryo θα προβληθεί όλη η καταστροφική οργή προς το μητρικό μορφοείδωλο που δεν μπόρεσε να βρει ποτέ συναισθηματική έκφραση. Η θηλυκή και η μητρική δική της διάσταση όντας ψυχικά υποτυπώδεις δεν θα συγκρατήσουν αυτή την καταστροφική εκρηκτικότητα.

Ο αναλυτής, σε μια ομόλογη αντιμεταβιβαστική ταύτιση με το γονεϊκό υπερεγώ και εγώ της A, ίσως δυσκολεύεται να φανταστεί ότι το δώρο ζωής, που είναι η μητρότητα μπορεί να πυροδοτήσει τόση λανθάνουσα καταστροφικότητα. Η A και την εγκυμοσύνη συνεχίζει να την ζει με τρόμο και οργή, νομίζω σε ένα κρεσέντο αρνητικοποίησης του ψυχισμού της. Η έλευση του βρέφους την βρίσκει πιο ήρεμη, πιο ήσυχη μάλλον.

Ησυχάζει από ένα τρομερό βάρος. Μπορεί επιτέλους να το αναθέσει κάπου και να έχει εκπληρώσει την μητρική επιταγή. Ίσως κάπου εδώ έχει ήδη εγκατασταθεί η θεμελιώδης κατάθλιψη.

Θα τολμήσω κάποιες τελευταίες σκέψεις γύρω από την αντιμεταβίβαση. Ο αναλυτής, όντας σε αρνητική έκπληξη και με αίσθημα αδυναμίας να εμπεριέξει όλη αυτή την 'λαίλαπα αρνητικών ερεθισμάτων και διεγέρσεων' που έχουν προκύψει, μαθαίνει για τον όγκο. Νομίζω, όντας σε ψυχική συμβίωση με την ασθενή του, διαισθάνεται, κάπως το ξέρει, ότι η μοιραία νόσος είναι μια πιθανή έκβαση σ' αυτήν την αδιέξοδη ψυχική κατάσταση. Και κινούμενος με τις ώριμες ενοχές που σου επιτρέπει να έχεις η επίγνωση της μη παντοδυναμίας, του πεπερασμένου των θεραπευτικών δυνατοτήτων, παίρνει την άλλη θεραπευτική θέση: αυτήν του συνοδού στην πορεία προς το τέλος. Νομίζω συνοδεύει την Α σ' αυτήν την πορεία προσφέροντας τα συναισθήματα (αγάπης, εξιλέωσης, επανόρθωσης) και τελώντας τις διεργασίες πένθους για την Α και σε κάποιο βαθμό μαζί με την Α.